

GLORIAM PRAECEDIT HUMILITAS

(PRZ 15,33)

KSIĘGA PAMIĄTKOWA

DLA KSIĘDZA PROFESORA ANTONIEGO TRONINY

W 70. ROCZNICĘ URODZIN

CZĘSTOCHOWA 2015, s. 435-445

KS. MIECZYŚLAW MIKOŁAJCZAK

(UNIWERSYTET ADAMA MICKIEWICZA)

JEZUS A ŚWIĄTYNIA – W TEOLOGII ŚWIĄTYNI (MK 11-15)

Ewangelia według św. Marka zawiera wiele przesłanek, które wzbudzają odczucie, że świątynia jerozolimska przeżywała kryzys.¹ Dostępne opracowania na temat teologii świątyni jerozolimskiej, podejmując próbę jej ukazania w świetle relacji ewangelicznej według św. Marka, są niezwykle rzadkie i fragmentaryczne.²

W niniejszym artykule, zostanie ukazana synteza teologii świątyni, na podstawie tekstów źródłowych Mk 11-15, oraz ze szczególnym zwróceniem uwagi na relację: Jezus – świątynia. Autor zamierza przedstawić ogólnocentralne, ale zarazem systematyczne wnioski, uzyskane na podstawie przemyśleń dotyczących tych perykop zawierających się w Ewangelii św. Marka, w których świątynia jerozolimska występuje i jest nazywana terminami: *hieron* i *naos*, a także z uwzględnieniem wypowiedzi Jezusa na temat tej instytucji

¹ Miejsce, z którym dla Izraelity jest związana szczególna obecność Boga i dokąd pielgrzymuje się (bądź z ziemi ojców, bądź z diaspory), jako do najświętszego miejsca na ziemi.

² Por. R.J. MC KELVEY, *The Temple. The Church in the New Testament*, Oxford 1969; L. GASTON, *No Stone on Another. Studies in the Significance of the Fall of Jerusalem in the Synoptic Gospels*, Leiden 1970.

religijnej, wydarzeń, które mają w niej miejsce, postaci, które się w niej pojawiają oraz specyficznej roli, jaką spełniają w niej jej oficjalni przedstawiciele.³

1. JEZUS A ŚWIĄTYNIA – W TEOLOGII *HIERON* (Mk 11-13)

Sekcja w której jest opisana działalność Jezusa w Jerozolimie, w szczególności w świątyni jerozolimskiej, rozpoczyna się relacją o Jego uroczystym wjeździe do miasta świętego (zob. Mk 11,1-11). Mk 13 zamyka cykl narracyjny drugiej ewangelii synoptycznej.

Istnieją różne opinie na temat obszerności treści, przekazanej przez ewangelistę w Mk 11-13. Na szczególną uwagę zasługuje ta, która opowiada się za pojmowaniem przekazu jako jednolitej całości. Wielu uczonych uważa, że w sekcji opisującej działalność Jezusa w Jerozolimie (Mk 11-13), opis zdarzeń jest chronologiczny, inni wskazują na jego charakter lokalno-topograficzny.

Uwarunkowania czasowe, trzy dni działalności Jezusa w Jerozolimie (głównie w świątyni), stanowią rację, na której ewangelista opiera strukturę Mk 11-13.⁴ Działalność Jezusa w świątyni jerozolimskiej, jest „narastającą” w czasie:

Pierwszy dzień:

- krótki pobyt w świątyni jerozolimskiej (wizja lokalna w *hieron*);⁵
- nie ma mowy o nauczaniu.

Drugi dzień:

- Jezus przeklina drzewo figowe poza świątynią;
- wszystkie inne zdarzenia mają miejsce w świątyni jerozolimskiej;
- Jezus prowadzi nauczanie.

Trzeci dzień:

- wszystkie zdarzenia mają miejsce w świątyni;

³ Autor nie zamierza rozstrzygać autentyczności słów Jezusa, czy i na ile zostały „profilowane” przez św. Marka. Są to słowa Jezusa, które stanowią źródło i fundament dla określenia teologii świątyni.

⁴ Por. K. STOCK, *Gliederung und Zusammenhang in Mk 11-13*, Bib 59 (1978) s. 481-515.

⁵ Por. Mk 11,11. Wzmianka o przybyciu Jezusa do Jerozolimy – wówczas: „(...) wszedł do świątyni. Obejrzał wszystko, a że pora była już późna, wyszedł razem z Dwunastoma do Betanii”.

- wyjątek stanowią słowa wypowiedziane przez Jezusa przed drzewem figowym;
- Jezus prawie przez cały czas naucza.

Analiza egzegetyczno-teologiczna segmentu ewangelicznego Mk 11-13, i opisanych w nim wydarzeń jedynie przy uwzględnieniu kryterium czasowego jest niewystarczająca. Uzyskane wnioski pozwalają dotrzeć tylko do danych pośrednich i nie stawiając sobie za cel wytyczenia granic ważniejszych, które pozwoliłyby określić początek i koniec następujących po sobie dni. Dlatego kryterium chronologiczne należy połączyć z kryterium topograficznym. Dopiero w takim ujęciu, rozpoczynający się pierwszy dzień, jest określony zbliżaniem się Jezusa i towarzyszących Mu do Jerozolimy (Mk 11,1). Natomiast zakończenie trzeciego dnia, jest związane z opuszczeniem świątyni, przez Jezusa wraz z uczniami (Mk 13,1).⁶

Nie można jednak trzymać się jedynie określonych ram czasowych, bowiem tym samym wyłączyłoby się z trzeciego dnia niezwykle ważną dla istoty teologii świątyni w Mk 11-13 mowę o zburzeniu Jerozolimy i przyjściu Chrystusa (Mk 13,3-37). Na tej podstawie można by wnioskować, że interpretacja chronologiczna zakłada konieczność redukcji treści Mk 13 (prawie w całości, z wyjątkiem Mk 13,1-2). Z tego więc powodu przydatność interpretacji chronologicznej jest znacznie ograniczona. Zmierzając do ukazania teologii świątyni w sekcji Mk 11-13, nie można wykluczyć relacji Mk 13,3-37, ponieważ zawarta tam mowa eschatologiczna, wygłoszona przez Jezusa, stanowi cenną kontynuację dialogu rozpoczętego z uczniami, przy wyjściu ze świątyni jerozolimskiej, i dopełnienie wydarzeń związanych z nauczaniem zawartym w Mk 11-12.

W układzie relacji Mk 11-13 widoczna jest szczególna konsekwencja i dokładność w przekazywaniu prawdy ewangelicznej przez św. Marka. Kolejność trzech dni jerozolimskich jest szczególnie „funkcjonalna” dla sprawy czynionych w tym czasie intryg wobec Jezusa oraz dla przekazu wszystkiego, co powiedziano o świątyni jerozolimskiej.

W sekcji Mk 11-13 zaraz na samym początku przedstawiona jest lokalizacja wydarzeń: Jerozolima – świątynia (*hieron*). Kryterium topograficzne

⁶ K. STOCK, *Gliederung und Zusammenhang*, s. 484.

jest bardziej znaczącym od kryterium czasowego, także w kwestii ukazania struktury Mk 11-13. Wielu uczonych mówi o dniach jerozolimskich,⁷ nadając sekcji Mk 11-13 właśnie taki tytuł. Należy jednak zachować pewien dystans wobec stosowania takiej nazwy dla relacji Mk 11-13, ponieważ również dni męki Jezusa (przedstawione w kolejnych rozdziałach), noszą miano „dni jerozolimskich”. Należy stwierdzić, że *gesta et verba Iesu* w Mk 11-13 są związane topograficznie i tematycznie ze świątynią jerozolimską.⁸ W sekcji została ukazana relacja Jezusa do tego sanktuarium wraz z ukazaniem jego znaczenia w Mk 11-13 jako miejsca utożsamianego ze stolicą Izraela. W dalszym tle widoczna jest również relacja: apostołowie – świątynia.

W pierwszej części sekcji Mk 11-13, świątynia jest miejscem akcji opisanych tam wydarzeń. W relacji Mk 11,11a jest mowa o pierwszym wejściu Jezusa do świątyni jerozolimskiej, która została nazwana terminem *hieron* „wspomaganym” czasownikiem ruchu i przyimkiem kierunku: „przybył (...) wszedł do świątyni” (Mk 11,11a). Ta sama formuła powtarza się w kontekście relacji o działalności Jezusa w świątyni, gdy powrócił do niej w dniu następnym (Mk 11,15). Tekst Mk 11,15b-17a oznajmia o tym, co Jezus robił w świątyni, oraz że rozpoczął nauczanie: „Wszedłszy do świątyni, zaczął wyrzucać tych, którzy sprzedawali i kupowali w świątyni, powywracał stoły zmieniających pieniądze i ławki tych, którzy sprzedawali gołębie, i nie pozwolił, żeby kto przeniósł sprzęt jaki przez świątynię. Potem uczył ich mówiąc (...)”.

Pod koniec relacji Mk 11 Jezus pojawił się w świątyni jako panujący nad bezbożną sytuacją, natomiast oficjalnie uznawane autorytety (przywódcy ludu, saduceusze, faryzeusze i uczeni w Piśmie) byli zaniepokojeni Jego przybyciem.

W Mk 12 również została opisana obecność Jezusa w świątyni i Jego skuteczność w przeciwstawianiu się wszelkim zarzutom wysuwany przeciw Niemu. W sposób bardzo rzeczowy i skuteczny odpierał On słowne ataki rozmówców oraz ganił ich przewrotną postawę wobec Niego (Mk 12,13.18).

⁷ Por. J. GNILKA, *Das Evangelium nach Markus*, EKKNT II/2, s. 107: dla Mk 11-13 nadaje miano: *Das Wirken Jesu in Jerusalem*.

⁸ Por. E. MANICARDI, *Il cammino di Gesù nel Vangelo di Marco*, AnBib 96, Roma 1981, s. 113-129.

Następnie ewangelista opisuje podjęcie przez Jezusa nauczania (Mk 12,35). Relacja Mk 12,34-35 wskazuje na zakończenie etapu stawiania pytań przez przywódców religijnych. W trakcie którego szczególnie ujawniło się przejście inicjatywy przez Jezusa.

Po tych wydarzeniach „konfrontacji” swojego nauczania ze stanowiskiem przywódców judaizmu, Jezus wyszedł ze świątyni jerozolimskiej (*hieron* – zob. Mk 13,1). Był to wyraz nie tylko fizycznego opuszczenia miejsca, lecz również zapowiedź przyszłego zburzenie sanktuarium jerozolimskiego. To przecież po przyjściu wraz z grupą uczniów na Górę Oliwną Jezus, siedząc „naprzeciw świątyni” (*hieron* – zob. Mk 13,3), przepowiedział okoliczności i konsekwencje zbliżającego się końca czasów także dla sanktuarium jerozolimskiego (*hieron* – zob. Mk 13,5-37).

Św. Marek dokonał redakcyjnego „przejścia” z mowy na temat miejsca do mowy o losach świątyni. Słowa te stanowią zapowiedź losów i przyszłości uczniów Jezusa. Następnie Marek przechodzi do refleksji, że „jeszcze nie” (Mk13,7), oraz „kiedy” (Mk 13,14.26) nadejdzie moment końca czasów i zbawienia. Cała sekcja Mk 11-13 jest umieszczona pomiędzy dwoma wzmiankami o Górze Oliwnej. Pierwsza to chwile, gdy Jezus podąży wraz z towarzyszącymi Mu do Jerozolimy (Mk 11,1), druga w której Jezus podsumowuje i zamyka swoją działalność jerozolimską.

Świątynia jerozolimska, jest nie tylko tłem, ale także stanowi podstawę dla całej treści sekcji Mk 11-13, w której Ewangelista przedstawił swoje opinie na jej temat. Można je wymienić w następującym porządku:

- (1) świątynia a Mesjasz;
- (2) świątynia a Prawo, Prorocy i Pisma;
- (3) świątynia a judaizm;
- (4) świątynia a poganie;
- (5) kult ofiarniczy w świątyni , a przykazanie miłości Boga i bliźniego.

W relacji Mk 11 świątynia jest przedstawiona jako sprofanowane miejsce święte, które Jezus nazwał jaskinią zbójców, ze względu na upadek jej powagi i godności w wymiarze duchowym oraz materialnym. Sanktuarium jerozo-

limskiego nie można oczyścić, poddać jakiegokolwiek odnowie, ponieważ jego czas minął. W pouczeniach Jezusa przed uschlłym drzewem figowym dostrzegamy aluzję do realizacji proroctwa o domu modlitwy dla wszystkich ludów.

Relacja Mk 12 zawiera mowę Jezusa na temat kultu sprawowanego w świątyni, w której wzywa przywódców religijnych do porzucenia wszelkich sporów teoretycznych i praktycznych. Jezus postawił ich w obliczu dokonania wyboru, w kwestii właściwego rozumienia wiary w Boga i sprawowanego kultu świątynnego. Prawdziwa wiara powinna polegać na sprawowaniu w świątyni czystego kultu, z którym związana jest wola spełniania uczynków miłości we wspólnocie z Bogiem i ludem powierzonym ich pieczy. Konieczne jest nawrócenie serca. Jeśli się nie nawrócą, tym bardziej surowe konsekwencje poniosą. Zostaje wydany na nich wyrok za sposób sprawowanej służby świątynnej, prowadzonych w niej praktyk religijnych, a szczególnie z powodu odrzucenia Jezusa Mesjasza – Syna Bożego, którego przyjście zostało przecież przepowiedziane przez proroków. Służba Bogu i Jego ludowi, a także strzeżenie depozytu wiary zostanie powierzone komu innemu. Jezus proklamuje ideę uniwersalizmu zbawienia.

Tekst Mk 13 zawiera proroctwo odnoszące się do tragicznego losu końca czasu świątyni jerozolimskiej, stanowiąc zapowiedź i wezwanie do zbawienia. Z nostalgią można stwierdzić, że nastał zmierzch czasu świątyni jerozolimskiej, już nie ma tego, co było. Jezus dokonał oczyszczenia sprawowanego kultu świątynnego w innym, uniwersalnym znaczeniu, to znaczy w powszechności w wierze. Kult świątynny został pozbawiony swojej dawnej świetności. Nie ma już jerozolimskiego domu modlitwy. O dużym świętym kompleksie budowli świątynnych, będącym sercem judaizmu, powiedziano, że będzie zburzony kamień po kamieniu (Mk 13,2c).

Podsumowując stwierdzamy, że w sekcji Mk 11-13 został przedstawiony obraz „pokonania” świątyni i judaizmu. Sekcja stanowi literacki obraz o charakterze dialektycznym, nie w znaczeniu w ciągłości, lecz w sensie zerwania.

2. JEZUS A ŚWIĄTYNIA – W TEOLOGII NAOS (MK 14,53-65; 15,29-32A.38-41)

W zakresie sekcji Mk 11-13 św. Marek mówi o świątyni jerozolimskiej, nazywając ją terminem *hieron*. Natomiast w relacjach zawartych w Mk 14,53-65; 15,29-32a.38-41 – a więc w kontekście procesu Jezusa oraz Jego męki i śmierci na krzyżu, czyli poza obszarem świątynnym (*hieron*) – ewangelista nazywa ją terminem *naos*. Z relacji tych perykop wynika znaczący przekaz zawartej w nich teologii świątyni, w ścisłej relacji do Jezusa – Syna Bożego.

Termin *naos* w Mk 14,58 pozostaje w ścisłym związku z terminem *hieron* występującym w Mk 14,48. Potwierdza to przejście św. Marka od opisu wydarzeń w świątyni jerozolimskiej (*hieron* – zob. Mk 11-13) do relacji z dni męki Jezusa. Wspomnienie o świątyni nazwanej terminem *naos*, pojawia się w momencie kulminacyjnym oskarżeń wysuwanych przeciw Jezusowi podczas Jego procesu przed Sanhedrynem. Rzeczownik *naos* w sugestywny sposób pobudza do refleksji na temat tożsamości Jezusa i wskazuje na motywację wyroku skazującego Jezusa na śmierć (Mk 14,58).

Analogicznie w relacji o bluźnierstwie skierowanym przeciw Jezusowi konającemu na krzyżu (Mk 15,29-32a), termin *naos* występuje w powiązaniu z tytułami chrystologicznymi. Ewangelista ukazał w sposób wyjątkowo jaskrawy stanowisko judaizmu wobec Mesjasza i Jego władzy. Przedstawiciele religii Mojżeszowej, którzy wydali wyrok skazujący Jezusa na śmierć, nieugięcie trwali w tym postanowieniu, okazując w ten sposób wielką zatwardziałość swoich serc. Wystąpili przeciw Jezusowi, odrzucając wszelkie Jego roszczenia do władzy nad świątynią. Ich krótkowzroczność i brak okazanego zrozumienia wobec prawdziwego posłannictwa Jezusa spotęgowały tragizm całej sytuacji. Polegał on głównie na odrzuceniu Jezusa jako Syna Bożego oraz wyrażał się w niewierze w moc zbawczą Jego śmierci krzyżowej. Analogicznie, opisanie w relacji Mk 15,38 rozdarcie zasłony świątynnej jest m. in. oczywistą konsekwencją wynikającą z przewrotnej postawy judaizmu współczesnego Jezusowi.

Należy podkreślić, iż koniecznym jest odczytanie i interpretacja relacji Mk 14,58; 15,29.38, w kontekście całego przekazu drugiej Ewangelii synoptycznej. Te teksty Mk w wyjątkowy sposób ukazują, że nie tylko wydarzenia pasyjne, lecz cała akcja rozwijająca się w Ewangelii o Jezusie Chrystusie Synu Bożym (Mk 1,1), w sposób konsekwentny zmierza do wydarzeń męki i śmierci Jezusa na krzyżu. To właśnie stanowi jej punkt kulminacyjny. W relacji św. Marka w sposób wyjątkowy, jako tragiczne następstwo śmierci Jezusa na krzyżu, zostało wspomniane rozdarcie zasłony w świątyni jerozolimskiej. Opis tego zdarzenia upoważnia nas do wnioskowania, że Jezus pielgrzymował do Jerozolimy, gdzie został pojmany, osądzony i skazany na śmierć w tym celu, aby dowieść, że czas świątyni (*hieron*) wypełnił się, a w konsekwencji znajdująca się w świątyni (*naos*) zasłona rozdarła się i tak pozostała.

Należy stwierdzić, przy poprawnym wyjaśnianiu relacji Mk 14,58 (noszącej miano „falszywego świadectwa”), że w odniesieniu do Mk 15,38, wiele trudności przysporzyły zawarte w nich leksemy (szczególnie w drugim przypadku), opisujące o tym przejmującym wydarzeniu, które miało miejsce w świątyni *naos* (to znaczy „rozdarcie zasłony”). Znaczenie, sens i zamiary redakcyjne św. Marka, jedynie wówczas można poprawnie zrozumieć, jeżeli dokona się trafnej interpretacji tragizmu tych zdarzeń. Do osiągnięcia takich wyników można dojść jedynie wtedy, gdy poddane zostaną analizie wszystkie elementy składowe opisów o wymiarze diametralnie przeciwstawnym. Oznacza to, że dojście do zrozumienia zdarzenia Mk 15,38 jest możliwe, gdy zostaną wyjaśnione jego elementy składowe, od najbardziej pozytywnego do najbardziej negatywnego.

Tragizm wydarzenia manifestującego się w rozdarciu zasłony w sposób bezpośredni określa nową rzeczywistość, w jakiej znalazła się świątynia (*naos*). Potwierdza to słuszność roszczeń Jezusa do władzy nad nią. Motyw rozdarcia zasłony, dowodzi o posiadanej przez Jezusa mocy Boskiej, dzięki której w nieuchronny sposób doprowadza On do upadku sanktuarium jerozolimskie (*hieron*). Od tej chwili to właśnie Jezus – Syn Boży, zajmuje miejsce świątyni (*naos*).

W odniesieniu do świątyni, która jest *cheiropoiētos*, czyli budowlą wzniesioną ludzkimi rękami, której istnieniu Jezus położył kres, fakt, że zasłona przybytku rozdarła się na dwoje, z góry na dół (Mk 15,38), nie powoduje konieczności uznania dostępu pogan do miejsca najświętszego w świątyni (*naos*). Św. Marek stwierdza, że zaistniało to jako wydarzenie nieodwracalne. Rozdarcie zasłony oznacza, że nadszedł koniec dla świątyni, aby Jezus, jako Syn Boży, mógł zająć jej miejsce i ostatecznie wypełnić misję otrzymaną od Boga Ojca. Wypełnienie tej misji jest nieodwracalne, tak jak nieodwracalne jest rozdarcie zasłony w świątyni, obrazowo i dobitnie przedstawione przez Ewangelistę jako „z góry na dół”, czyli jej zniszczenie.

Fragmenty relacji Mk 14,58; 15,29.38 stanowią niezwykley przekaz prezentujący stanowisko Jezusa oraz Jego ocenę doktryny głoszonej przez współczesny Mu judaizm. Wynikająca z przekazu Mk 14,58; 15,29.38 teologia świątyni (*naos*), odnosi się i wskazuje na moment nadejścia i wypełnienia się zapowiedzianych czasów mesjańskich, również oczekiwanych w judaizmie, lecz nie rozpoznanych w przyjściu Jezusa – Mesjasza. Termin *cheiropoiētos*, ma swój szczególny wpływ na wyrażenie Markowego poglądu, definiującego i określającego stan judaizmu współczesnego Jezusowi, oraz jego miejsce w rzeczywistości geograficzno-teologicznej. Sposób, w jaki się to dokona, zostało zapowiedziane przez Niego w słowach: „Ja zburzę ten przybytek uczyniony ludzką ręką (...)” (Mk 14,58b).

Tak surowa i tragiczna rzeczywistość, w której znalazł się judaizm, nie jest jednak bez wyjścia dla jego zwolenników. Mogą oni zbawić swoją duszę, jeśli okażą dobrą wolę i gotowość przemiany serc, dokonując krytycznej oceny swojej dotychczasowej postawy i zachowania wobec Jezusa. Dla wszystkich błędzących, biorących udział w doktrynie głoszonej przez judaizm, istnieje sposób na ocalenie, którego pewność daje jedynie przyjęcie i ukochanie krzyża Jezusa. Każdy ma szansę stać się uczniem Jezusa, jeśli podejmie trud przemiany i odstąpienia od błędniństw, w których naśladuje postaci przedstawione w Mk 14,58; 15,29-32a.

Wszyscy błędzący w niewierze i wrogiej postawie wobec Jezusa, mogą również zbawić swoją duszę. Będzie to możliwe, jeżeli nawrócą się i nie będą

doszukiwali się w posłannictwie Jezusa wzorców mesjasza politycznego, czyli stojącego na ich czele króla Izraela, wyjątkowego monarchy, który miał ich porwać całą społeczność do walki zbrojno-wyzwoleńczej przeciwko panującym Rzymianom.

Wszyscy mają możliwość zbawienia swojej duszy, jeśli przyjmą Jezusa cichego i pokornego sercem, wzywającego do wzajemnej miłości, oraz Jego ewangeliczne przesłanie, w którym objawił się jako Mesjasz i Syn Boży, i to jako wzgardzony, wyszydzony i ukrzyżowany.⁹

PODSUMOWANIE

Podkreślić należy, że w relacji Mk 15,38 zawiera się zasadnicza myśl o sanktuarium jerozolimskim, w którym nastąpiło rozdarcie zasłony natychmiast po śmierci Jezusa. W wyniku tego wydarzenia nastąpił nieodwracalny upadek sprawowanego tam kultu, który prowadził do „zmierzchu” judaizmu, gdyż nie tylko nie uznał on, lecz nawet odrzucił mesjańskie posłannictwo Jezusa – Syna Bożego. Upoważnia to do wyciągnięcia zasadniczych wniosków wynikających z relacji Mk 11-15, w której ewangelista dzięki tekstom o *naos*, ukazał przeprowadzoną w nich otwartą krytykę judaizmu. Należy również podkreślić, że krytyka ta została już zainicjowana wcześniej na kartach drugiej Ewangelii, gdy jest w niej mowa o działalności Jezusa w świątyni jerozolimskiej, określonej terminem *hieron*, oraz podczas Jego zapowiedzi w mowie eschatologicznej (Mk 11-13). W konsekwencji stwierdzamy, że w relacji Mk 14,48; 15,29.38 perspektywa dotycząca świątyni (*naos*), jest wyraźniejsza niż ta w Mk 11-13, czyli w tekstach o świątyni jerozolimskiej określanej jako *hieron* (*cheiropoiēton*). W tekstach o świątyni jako *naos*, Jezus może być nazywany tym, który burzy, a zarazem odbudowuje i wznosi na nowo nową świątynię, która będzie doskonałą, a jej czas nigdy się nie skończy.

⁹ Por. M. MIKOŁAJCZAK, *Biblijne implikacje judaizmu i chrześcijaństwa*, w: *Minister Verbi. Księga Jubileuszowa z okazji 70-lecia urodzin Księdza Arcybiskupa Metropolity Gnieźnieńskiego*, Ks. Prof. dr hab. Henryka Muszyńskiego, Gniezno 2003, s. 193-205.

~

**JESUS AND THE TEMPLE – A THEOLOGY OF THE TEMPLE
(Mk 11-15)
(summary)**

The Gospel according to St. Mark contains many premises which arouse a feeling that the Jerusalem Temple had experienced a crisis. The available publications on the theology of the Jerusalem Temple in the light of St. Mark's Gospel are very scarce and fragmentary. In this paper, a synthesis of the theology of the Temple will be presented on the basis of source texts Mk 11-15 in the context of Jesus' relationship to the Temple. The author is going to present general (central), and at the same time systematic, conclusions based on his reflections concerning the pericopes contained in St. Mark's Gospel, in which the Jerusalem Temple appears and is called by terms: *hieron* and *naos*, as well as by taking into account Jesus' statements about the aforementioned religious institution, the events taking place in it, persons appearing therein and the specific role played in the Temple by its official representatives.

Słowa kluczowe: Ewangelia, Jerozolima, Jezus, św. Marek, świątynia, teologia.

Keywords: Gospel, Jerusalem, Jesus, St. Mark, theology.

Bibliografia:

- MC KELVEY R.J., *The Temple. The Church in the New Testament*, Oxford 1969.
- GASTON L., *No Stone on Another. Studies in the Significance of the Fall of Jerusalem in the Synoptic Gospels*, Leiden 1970.
- STOCK K., *Gliederung und Zusammenhang in Mk 11-13*, Bib 59 (1978) s. 481-515.
- MANICARDI E., *Il cammino di Gesù nel Vangelo di Marco*, AnBib 96, Roma 1981, s. 113-129.
- GNILKA J., *Das Evangelium nach Markus*, EKKNT II/1-2, Solothurn – Düsseldorf 1994.